

intelligence and espionage in enterprises was carried out based on the historical-comparative method. The manifestations of espionage in the political sphere, in particular, the example of the international social network project WikiLeaks, as well as the consequences of political intelligence. Considering results obtained, the ways of countering espionage and reconnaissance at the micro and macro levels were worked out.

Key words: competitive intelligence, industrial espionage, information security, target attacks, cyber espionage, insider threat.

Стаття надійшла до редколегії
06.08.2017 р.

УДК 339:004.7:327

Наталія Піпченко

Поняттєво-категоріальні характеристики міжнародної Інтернет-комунікації як інструментарію зовнішньополітичної діяльності

Проаналізовано поняттєво-категоріальні характеристики міжнародної інтернет-комунікації як інструменту зовнішньополітичної діяльності. З'ясовано етапи формування підходів до трактування міжнародної інтернет-комунікації у контексті зовнішньої політики. Обґрунтовано наявність асиметричності міжнародної інтернет-комунікації та доведено її диференційований (позитивний/негативний) вплив на систему міжнародних відносин. Подано авторське визначення поняття «міжнародна інтернет-комунікація», яке використовується у сучасній науковій практиці як тотожне поняттям «соціальні медіаплатформи», «соціальні мережі», «нові медіа» та «комп'ютерно-опосередковані комунікації», і вживається для позначення взаємозв'язків, які складаються між міжнародно-політичними або суспільними акторами

внаслідок використання сучасних мережевих технологій.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішньополітична діяльність, міжнародна інтернет-комунікація.

Постановка проблеми. Міжнародна інтернет-комунікація в сучасному світі представлена різними формами взаємодії, які визначаються як форми виробництва та поширення інформації, що історично склалися і залежать від суспільних відносин, рівня економічного, технічного й культурного розвитку суспільства, структури влади і форм правління, виходячи з чого сформувалися напрями прикладної комунікативістики, яка розглядає особливості функціонування такого явища, як спілкування, в умовах конкретного виду діяльності, коли спілкування переходить на рівень свідомого використання і стає суспільно важливою діяльністю. Важливу роль у сучасній світовій інформаційній системі відіграє специфічна форма міжнародної інтернет-комунікації, оскільки поява нетрадиційних акторів міжнародних відносин сприяла розвитку міжнародної інтернет-комунікації, яка виконує функцію підтримки їх зовнішньополітичних ініціатив. Міжнародна інтернет-комунікація стала засобом залучення державних і нетрадиційних акторів міжнародних відносин у зовнішнє середовище, забезпечуючи необхідний рівень їх взаємодії із світовою спільнотою, без чого неможливе здійснення зовнішньополітичної діяльності [1; 2].

Мета статті – дослідити понятійно-категоріальних характеристик міжнародної інтернет-комунікації як інструменту зовнішньополітичної діяльності/ Завдання статті: з'ясувати та поглибити розуміння міжнародно-політичного концепту мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Початок системного дослідження проблем впливу комунікативного чинника на зовнішньополітичну діяльність як окремих країн, так і груп держав пов'язують із вивченням комунікативних процесів на початку ХХ ст., коли виникла потреба науково дослідити модифікацію процесів спілкування в межах існуючих міжнародно-політичних умов, що було зумовлено зміною структури інформаційного процесу, виокремленням зовнішньої і внутрішньої, розумінням ефективності

масової комунікації. Отже, наукові дослідження у сфері комунікації, на думку української дослідниці О. Зернецької [3], характеризуються такими етапами розвитку: I етап (початок ХХ ст. – кінець 30-х рр. ХХ ст.) – здійснення емпіричних спостережень у сфері комунікації; II етап (40-ві – початок 60-х рр. ХХ ст.) – розробка теорії масової комунікації; III етап (друга половина 60-х — кінець 70-х рр. ХХ ст.) – аналіз ролі масової комунікації в політичних процесах та формулювання теоретичних термінів; IV етап (80–90-ті рр. ХХ ст.) – розробка методології та методів дослідження у сфері комунікації та розширення можливостей мас-медіа засобами «електронної революції»; V етап (початок ХХІ ст.) – використання інноваційних комунікативних підходів до взаємодії у межах світового співтовариства, зокрема, оцінка значення засобів інтернету для здійснення ефективної міжнародної комунікації.

На початку ХХ ст. відбувається поширення переконань, що мас-медіа здатні впливати на масову аудиторію, формувати громадську думку, змінювати ставлення та поведінку громадян до політичних, економічних, суспільних подій, нав'язувати політичні орієнтації, що, у свою чергу, потребувало додаткових теоретичних розробок та обґрунтувань, тому відбувається зародження наукового інтересу до дослідження феномену впливу мас-медіа на зовнішньо-та внутрішньодержавні політико-соціальні процеси. Зокрема, зарубіжні дослідники Г. Блумер, Х. Кентріл, Дж. Геллап, Д. Хардінг провели перші емпіричні дослідження впливу мас-медіа на громадську думку, політичні установки громадян і процеси здійснення громадською думкою управлінської функції тощо. Необхідно також згадати про внесок представників чиказької школи Дж. Дьюї, Д. Міда, Дж. Тафтса, Дж. Енжела, Е. Реймса, Е. Мура, Ч. Моріса та інших, які сприяли розробці методології якісних і кількісних досліджень медіа, розвинули вчення про семіотику як науку про знакові феномени, які впливають на поведінку особи і визначають її політичні вподобання [3; 4].

Наступний етап вивчення комунікативних процесів розпочався у 40-ві рр. ХХ ст., коли вчені намагалися конкретизувати предмет дослідження, зокрема, значний вплив на розвиток теорії масовокомунікаційних процесів справили концепції Г. Лассуелла, Дж. Гербнера, К. Шеннона, У. Уївера, У. Шрамма, М. Дефльора та

інших. Також на початку 50-х рр. у США з'явився новий науковий напрям, що отримав назву «міжнародно-політична комунікація», увага до якої зросла під час світових війн та з огляду на посилення післявоєнного впливу американських мас-медіа в інших країнах світу. Таким чином, потреба впорядкування різноманітних інформаційних потоків у світових політичних процесах привела до дослідження функцій сприймання, організації і контролю інформації, її впливу на політичну систему різних країн світу з урахуванням панівних ідеологічних установок, цілеспрямованої взаємодії з міжнародною економічною та культурно-духовною підсистемами [3; 4].

Вивченню проблем комунікації в межах теоретичного розвитку соціальних наук присвячені наукові здобутки вчених другої половини 60-х і кінця 70-х рр. ХХ ст., зокрема, дослідники зосередились на дослідженні зв'язків між індивідуумами, соціальними групами та системами влади і контролю. У цей період науковці розглядали комунікацію як організаційний, а не міжособовий процес, тобто комунікатори вважалися передусім «дійовими особами» всередині організованого процесу, а не «відправниками» повідомлень [3]. Також дослідники цього періоду приділяли увагу методам вивчення аудиторії та ступеню сприйняття інформації, яка надходить із різних джерел. Серед науковців необхідно виокремити представників німецької та французької наукових шкіл Т. Адорно, Л. Альтюссера, Г. Маркузе, Р. Барта, М. Горкгаймера, Ю. Габермаса, які вважали, що культура традиційно залежить від впливу мас-медіа, зокрема, аналізуючи такі медіавпливи на масову аудиторію, фахівці найбільшу увагу приділяли процесу здійснення міжнародно-політичної та культурної комунікації [4].

На початку ХХІ ст. завдяки поширенню комп'ютерної комунікації з'являється міжнародна інтернет-комунікація у вимірі соціальних медіа (блоги, подкастинги, системи он-лайн типу «вікі», соціальні мережі тощо), які стали предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, Е. Антоїн, Дж. Арквілла, Г. Геераертс, В. Дізард-молодший, М. Лібіцкі, Т. Мартін, Дж. Най-молодший, Д. Роналд, Д. Роткопф, Д. Ронфелдт, Р. Соломон, Дж. Шульц та інші розглядають перерозподіл зовнішньополітичного впливу міжнародних акторів у сучасних міжнародних відносинах, процеси політичної

десуверенізації держави, відзначаючи міжнародно-політичний вплив інтернету на урядові інституції для оптимізації їхніх зовнішньополітичних функцій у сучасному інформаційному середовищі. Ш. Браун, Д. Каппелер, Дж. Купер, Й. Курбалія, М. Леонард, А. Маттеуччі, Л. Нобл, К. Рана, Г. Сміт та інші обґрунтували використання сучасних комунікативних технологій як інструменту політичної влади на зовнішньо- та внутрішньополітичному рівнях існування держави. Дослідженню міжнародно-політичної складової глобальної мережі присвячені окремі наукові роботи В. Бебика, Н. Білан, С. Даниленка, А. Драшкович, Д. Дубова, О. Зернецької, Є. Камінського, Л. Климанської, Л. Кормич, В. Королька, О. Кулика, О. Кучмій, Н. Ларіної, Є. Макаренко, В. Недбая, О. Петкової, Г. Почепцова, П. Сардачука, Є. Тихомирової, О. Шевченко, О. Ялової тощо. Загальні проблеми політичного впливу інформаційно-комунікативних технологій на зовнішньополітичну діяльність міжнародних акторів висвітлено в наукових працях В. Александрюка, В. Бруза, С. Галаки, В. Гондюла, Л. Городенко, Л. Губерського, В. Копійки, О. Коппель, В. Крижанівського, Л. Лойко, В. Манжоли, В. Матвієнка, М. Михальченка, А. Наджоса, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, І. Погорської, М. Рижкова, М. Розумного, О. Сосніна, О. Шевчука, С. Шергіна, А. Шинкарука, Л. Чекаленко, С. Федуняка, О. Флор тощо, у яких з'ясовуються проблеми політичного прогнозування, міжкультурного співробітництва, питання забезпечення національних інтересів України в сучасному глобальному інформаційному середовищі.

Використання сучасного інструментарію міжнародної інтернет-комунікації привело до зміни усталених уявлень про роль і можливості участі міжнародних акторів у зовнішньополітичному процесі, зокрема щодо дій окремих нетрадиційних акторів міжнародних відносин у межах існуючих правових норм, спрямованих на процеси прийняття зовнішньополітичних рішень. Міжнародна інтернет-комунікація стала проявом політичної та культурної глобалізації, яка супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками, особливо це стосується феномену впливу соціальних медіа на зовнішньо- та внутрішньополітичні процеси, які відбуваються у світі. Доступність і відкритість інтернету дозволяє здійснювати відкриту політичну комунікацію не лише акторам, які

сповідують принципи толерантності, але й індивідам і групам, які дотримуються принципів негативної девіантної поведінки. Такі групи або «лідери думок» за допомогою розміщення інформації на відповідних інформаційних ресурсах та її розсилання здатні формувати апріорі негативне ставлення до тих чи інших політичних акторів. Крім того, окремі користувачі, а також віртуальні мережеві спільноти, які не є представниками політичних еліт, можуть регулярно виступати в ролі критиків офіційної зовнішньополітичної діяльності акторів. Подібна конструктивна або деструктивна критика стимулює власників відповідних інформаційних ресурсів, представлених у глобальній мережі, до усвідомлення необхідності еволюційних змін політичної ідентифікації тих чи інших акторів [5; 6].

Вважаємо, що відкритість інтернету дозволила нетрадиційним акторам міжнародних відносин здійснювати вплив на процес формування міжнародної політики, а міжнародна комунікація з односторонньої перетворилась на багатосторонню, забезпечивши формування неформальних комунікативних процесів у світовому інформаційному просторі. Водночас на міжнародній арені відбуваються процеси інформаційної стратифікації та інформаційно-політичної диференціації, які приводять до формування регіональних зовнішньополітичних структур із власними принципами комунікації, відносинами і статусом у світі, що сприяє піднесенню міжнародно-політичного статусу окремих держав.

Інтернет через забезпечення широкого доступу до інформації та її аналізу розширює можливості міжнародної комунікації та створює ілюзію подолання ієрархічності політичної влади. На наш погляд, за рахунок поєднання традиційної зовнішньополітичної діяльності з сучасними комунікативними технологіями президенти, прем'єр-міністри, міністри, глави зовнішньополітичних відомств, послы різних країн світу почали активно використовувати соціальні медіа для спілкування із зовнішньою та внутрішньою громадськістю, що дозволило здійснювати моніторинг впливу таких акторів на світові політичні процеси та визначити шляхи ефективної комунікації політичних лідерів із зовнішньою аудиторією.

У сучасній системі міжнародних відносин інтернет-комунікація пов'язана з політикою держав, відтворює систему

зовнішніх зв'язків, яку встановлено в міжнародному співтоваристві, та зміни політичних процесів у міждержавних відносинах. Інструменти міжнародної інтернет-комунікації впливають на суб'єктів міжнародних відносин і на політичну систему в цілому, трансформуючи їх зовнішньополітичні інтереси, політико-психологічну культуру політичних лідерів і суспільства, традиції, ціннісні орієнтації, нормативно-правові акти та інструменти. Нині можна спостерігати декілька тенденцій до оцінки впливу міжнародної інтернет-комунікації на зовнішньополітичну діяльність, зокрема, прихильники інтенсифікації інтернет-комунікації наголошують на позитивному значенні такої комунікації для процесів демократизації міжнародних відносин, тоді як скептики звертають увагу на появу додаткових загроз безпеці держави, складності міжнародно-правової оцінки інтернет-комунікації та збереженні контролюючої функції практично за однією державою (США) щодо процесів регулювання мережі Інтернет.

Поняття «зовнішньополітична комунікація» було введено в серединні ХХ ст. представниками Міжнародної комунікативної асоціації (США). Зокрема, американські дослідники В. Девідсон та А. Джордж під ним розуміли діяльність акторів міжнародних відносин (держав), спрямовану на зміну політичної поведінки інших акторів (інших держав), яку можна представити у вигляді моделі міжнародно-політичної комунікації [7].

Наприкінці ХХ ст. дослідники розширили та поглибили це поняття з урахуванням особливостей здійснення сучасної інтернет-комунікації, тому в контексті політичного аналізу під міжнародною інтернет-комунікацією будемо розуміти трактування її як інструментарію зовнішньополітичної діяльності акторів міжнародних відносин, що виявляється у функціонуванні соціальних медіа, які впливають на міжнародну взаємодію і практику забезпечення зовнішньополітичних інтересів. Представниками таких інтересів вважаються держави як основні політичні актори міжнародних відносин, транснаціональні корпорації, суспільні об'єднання, конфесії, світова діаспора та інші представницькі групи як нетрадиційні суб'єкти міжнародної політико-економічної взаємодії. Зарубіжний дослідник А. Кондратов виділив функції

міжнародної інтернет-комунікації та зовнішньополітичної діяльності, зокрема [8]:

- пояснювальна функція інтернет-комунікації дозволяє розкривати форми зв'язку держави з іншими акторами міжнародних відносин, а зовнішньополітична діяльність держави розкриває сутність взаємозв'язку між впливом, забезпеченням, організацією і тактикою діяльності держави у сфері національних інтересів;

- прогностична функція інтернет-комунікації дає змогу передбачати розвиток каналів і засобів комунікації, а також можливостей їхнього використання в діяльності держави, при цьому в межах зовнішньополітичної діяльності держави можна змоделювати тактику держави щодо реалізації національних інтересів;

- синтезуюча функція дозволяє накопичувати та об'єднувати знання про розвиток комунікацій у різних державах та їхню зовнішньополітичну діяльність;

- методологічна функція демонструє можливості застосування функціонального підходу та системно-діяльнісного підходу для вивчення явищ у системі міжнародних відносин;

- практична функція з використанням розглянутих концепцій дозволяє застосовувати знання і досвід для створення нових комунікацій та їх використання в діяльності держави, а також задля здійснення зовнішньополітичної діяльності окремо взятої держави в цілому.

Інтернетизація світу триває швидкими темпами, проте вплив соціальних медіаплатформ на зовнішню політику оцінюється неоднозначно, оскільки крім позитивних чинників, існують реальні загрози для міжнародної комунікації, серед яких виокремлюємо: використання соціальних мереж для популяризації не лише ідей миру та безпеки, але й для формування екстремістських рухів; недотримання безпеки захисту персональних даних у соціальних мережах; порушення захисту авторських прав на контент; поширення деструктивної інформації у соціальних мережах щодо дій політичної влади держав; здійснення інтернет-діяльності, спрямованої на втручання у внутрішні справи з метою здійснення тиску на владні інститути і внутрішню та зовнішню політику.

Висновок. Поняттєво-категоріальні характеристики міжнародної інтернет-комунікації як інструменту зовнішньополітичної діяльності формувались поступово: на першому етапі (середина ХХ ст.) було сформовано поняття «міжнародно-політична комунікація», у рамках якого під міжнародними акторами, які здійснюють зовнішньополітичну діяльність, розумілися лише держави; на другому етапі (кінець ХХ ст.) у зв'язку із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, появою нових учасників міжнародних відносин і використанням ними інтернет-технологій для здійснення зовнішньополітичної діяльності відбулась трансформація поняття «міжнародна комунікація» у термін «міжнародна інтернет-комунікація»; на сучасному етапі, тобто початку ХХІ ст. триває модифікація понятійно-категоріального апарату міжнародної інтернет-комунікації, що пов'язана з активним використанням соціальних медіа як традиційними, так і нетрадиційними акторами міжнародних відносин для забезпечення і підтримки власних зовнішньополітичних інтересів та ініціатив. При цьому використання міжнародної інтернет-комунікації у вимірі соціальних медіа призвело спочатку до переоцінки їх значення для сфери зовнішньої політики, а згодом до нейтрального ставлення як світової громадськості, так і політичних еліт до соціальних мереж, хоча, на наш погляд, подібні медіа не можна оцінювати однозначно, оскільки вони є лише інструментом, сила та значення якого залежить від акторів, що ним володіють або використовують у своїй зовнішньополітичній діяльності. Зауважимо, що у вітчизняній науковій літературі лише з 2000-х років з'являються відповідні понятійно-категоріальні характеристики спочатку політичної інтернет-комунікації, які згодом трансформуються у поняття «міжнародна інтернет-комунікація» як інструмент зовнішньополітичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Тихомирова Є. Б. PR-формування відкритого суспільства : Монографія. / Є. Б. Тихомирова – К. : Наша культура і наука, 2003. – 197 с.

2.Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. Різун [Електронний ресурс] – Режим доступу : [journalib.univ.kiev.ua /Nacherky_do_metodologiyi.pdf](http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf)

3.Зернецька О. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини : Монографія. / Зернецька О. – К. : Освіта, 1999. – 352 с.

4.Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.

5.Сеидов Ш. Г. Информационные процессы как фактор развития современных международных отношений : политический анализ развивающегося мира : дис... док-ра полит. наук : 23.00.04 / Сеидов Шахрутдин Гаджиалиевич – М., 2009 – 361 с.

6.Бондаренко С. В. Политическая идентичность в киберпространстве [Електронний ресурс]/ С. В. Бондаренко // Политическая наука. – 2005. – ? 3. – с. 76-92 – Режим доступу : <http://www.dzyalosh.ru/01-comm/statii/bondarenko.htm>

7.Davison W. Phillips and George Alexander L. An Outline for the Study of International Political Communications [Електронний ресурс] // Public Opinion Quarterly. – Vol. 16, ? 4 – p. 501-511 – Режим доступу : http://www.jiscjournalarchives.ac.uk/openurl.html?ref=oup/pubopq/pubopq_16_4.pdf/16-4-501.pdf

8.Кондратов А. И. Внешнеполитическая деятельность государства и динамические категории политической науки : Монография / А.И. Кондратов. – М. : Изд-во «Граница», 2011. – 120 с.

Пипченко Наталья. Понятийно-категориальные характеристики международной интернет-коммуникации как инструментария внешнеполитической деятельности.
Проанализированы понятийно-категориальные характеристики международной интернет-коммуникации как инструмента внешнеполитической деятельности. Выяснено этапы формирования подходов к трактовке международной интернет-коммуникации в контексте внешней политики. Обосновано наличие асимметричности международной интернет-коммуникации и доказано ее дифференцированное (положительное/отрицательное) влияние на систему международных отношений. Представлено авторское определение понятия «международная интернет-коммуникация», которое применяется в современной научной практике как тождественное понятиям «социальные медиаплатформы», «социальные сети», «новые медиа» и «компьютерно-

опосредованные коммуникации», а также используется для обозначения взаимосвязей, которые складываются между международно-политическими или общественными акторами в результате использования современных сетевых технологий.

Ключевые слова: международные отношения, внешнеполитическая деятельность, международная интернет-коммуникация.

Nataliia Pipchenko. Conceptual Characteristics of International Internet Communication as a Foreign Policy Tool. There are conceptual characteristics of international Internet communication as a foreign policy tool analyzed; the stages of the formation of approaches to the interpretation of international Internet communication in the context of foreign policy elucidated; the presence of asymmetric international Internet communication justified and its differentiated (positive/negative) influence on the system of international relations proved. The author's definition of the term «international Internet communication» is presented which is used in modern scientific practice as identical to the concepts «social media platforms», «social networks», «new media» and «computer-mediated communications» and is used to describe the relationships that are formed between the international political or social actors as a result of the use of modern network technologies.

Keywords: international relations, foreign-policy activity, international Internet communication.

Стаття надійшла до редколегії
04.05.2017 р.